

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары – 17: «Қазіргі аграрлық ғылым: цифрлық трансформация» атты халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференцияға материалдар = Материалы международной научно – теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 17: «Современная аграрная наука: цифровая трансформация», посвященной 30 – летию Независимости Республики Казахстан.- 2021.- Т.1, Ч.3 - С. 167 – 170

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ НЕСИЕЛЕНДІРУДІ ДАМЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Қабылда А.Е.

Өткір әлеуметтік және экономикалық проблемаларды еңсеруге арналған мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруда ұзақ мерзімді несиелендірудің рөлін асыра бағалау қиынға соғады. Қазіргі уақытта ұзақ мерзімді несиелеу кәсіпкерлік субъектілері үшін де, жеке тұлғалар үшін де қаржыландырудың жалғыз сенімді және қолжетімді көзі болып табылады. Қаржыландырудың бұл түрінің танымал болуының себебі - тікелей инвестициялау үдерісімен салыстырғанда банктік несие арудың қарапайымдылығы болып табылады. Күрделі және бірнеше айға созылған процедурадан өтудің қажеті жоқ - due diligence, бұл, сөзсіз, жобаларды қаржыландыру көзі туралы шешімге оң әсер етеді, әсіресе сенімді болжамды қаржылық ағынмен қысқа мерзімде үлкен соманы іздеуге келгенде. Жанама түрде банктік несие алу несие алушыны несие бойынша пайызды жабу үшін ақшаны ұтымды пайдалануға ынталандырады, яғни компанияның басқару жүйесі тиімдірек болады, бұл кәсіпорынның қаржылық өсуіне және оның бәсекеге қабілеттілігіне оң әсер етеді.

Мемлекеттік тұрғын үй бағдарламаларын қаржыландыру жағдайында ұзақ мерзімді несиелендіру қазіргі заманғы ашық нарықта қайталама тұрғын үйді жедел қажеттілікке ие азаматтар санаттарына сатудың бірден-бір тиімді және қол жетімді құралы болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, біз ұзақ мерзімді несиелендіру қаржы категориясы ретінде белгілі бір тәуекелмен сипатталатын екінші деңгейлі банктер үшін қызметтің әлеуметтік маңызды бағыты бола отырып, мемлекеттің қаржы жүйесінің шеңберінен шығады деген қорытынды жасауға болады.

Қаржыландыру құралы ретінде ұзақ мерзімді несиелендіру, екінші жағынан, банктің қызмет көрсету аясындағы өнім, екінші жағынан, қысқа мерзімді несиелендіруден ерекшеленетін бірқатар ерекшеліктерге ие (кесте 1).

Осылайша, айқын артықшылықтармен қатар қаржыландыру құралы ретіндегі ұзақ мерзімді несиелендірудің банк үшін де, несиеленетін тарап үшін де кемшіліктері бар екені анық. Екінші деңгейлі банктер үшін негізгі

және жиі кездесетін мәселе - бұл уақыттың артта қалуы. Қысқа мерзімді несиелеу кезінде несиеленетін кәсіпорынның тәуекелдері мен мүмкіндіктерін болжауды жүзеге асыру оңай болғанымен, ұзақ мерзімді несиелеу кезеңінде жүйелік тәуекелдерді қоса алғанда, тәуекелдерді есептеу міндеті өте қиын болып көрінеді және мұндай есептеулердің нәтижелері өте жақын.

Кейбір сарапшылар бұл мәселені шешу кәсіпорынның қаржылық нәтижелерін талдау мен болжауда деп санайды. [1, 2]. Компанияның несиелендірудің алдындағы ұзақ кезеңдегі көрсеткіштерінің динамикасын талдау қайтарылмау қаупі туралы сенімді қорытынды жасауға көмектеседі деген пікір бар. [2]. Алайда, менің ойымша, индикаторлардың динамикасын ғана емес, олардың өзгеру шарттарын да бағалау қажет.

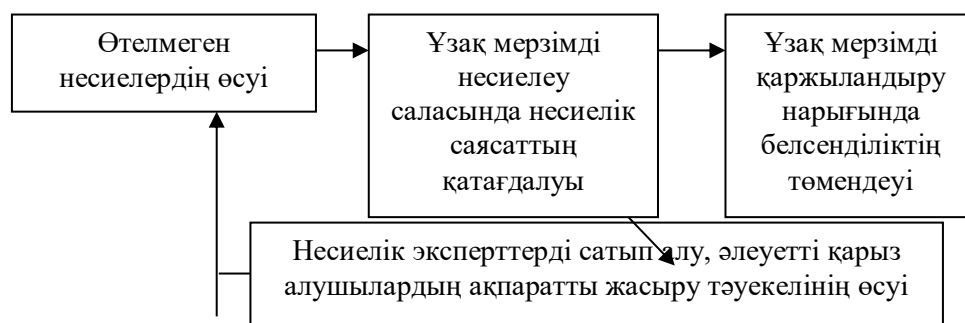
1 кесте - Ұзақ мерзімді несиелендіру бойынша келісім тараптары үшін артықшылықтар мен кемшіліктер

Банк үшін		Несиелеу ұйымы үшін	
Артықшылықтар	кемшіліктер	Артықшылықтар	кемшіліктер
Пайыздық мөлшерлеме түрінде ұзақ мерзімді түсімдерді мүмкіндігі алу	несие беру фактісінен несиелену бойынша соңғы төлем басталғанға дейінгі уақыт аралығы	due diligence кешенді процедуралардан өтудің қажеті жоқ	
Қаржыландырудың мемлекеттік бағдарламаларына қатысу банкке мемлекеттік қолдауға сенуге мүмкіндік береді	кредит бойынша төлемеу тәуекелінің жоғары деңгейі	несиелік қарызды өткен төлемдердің оң динамикасымен қайта құрылымдау мүмкіндігі бар	жобаны іске асыру кезеңінде және пайдаланудың алғашқы айларында рентабельділіктің төмендеу қаупі жоғары
Кредиттік берешекті қайта құрылымдау кезінде жобаға үлестік қатысу мүмкіндігі	төлемеу тәуекелі жоғары болып сақталады және төлем кезеңінің ортасында төмендемейді	қаржыландыру мүмкіндігі инвестициялық тартымдылықты есептеу арқылы емес, меншікті қаражат көлемімен және пайда динамикасын талдаумен дәлелденеді	компания бастапқыда қамту деңгейінің жеткілікті деңгейіне ие болуы және оны ұзақ уақыт ұстап тұруы керек
		шағын	

		компаниялардың қаражат алу мүмкіндігі	
--	--	---------------------------------------	--

Салынған қаражатты қайтармау тәуекелінің көптеген факторларын және банк үшін төмен айналымды ескере отырып, ұзақ мерзімді несиелеу банктер үшін шын мәнінде орынды және пайдалы ма деген сұрақ туындайды. Екіұшты жауап болуы мүмкін емес, өйткені ұзақ мерзімді несиелеудің мақсаттылығы көбіне банктің ерекшелігіне байланысты. Инвестициялық қызметке баса назар аударатын банктер клиенттермен өзара әрекеттесу механизмін айтпағанда, бизнес-процестерді де, ішкі қаржылық жоспарлау жүйесін де сәл өзгеше түрде қалыптастырады. Қысқа мерзімді қаржыландыру кезінде төлем қабілеттілігінің интегралды көрсеткіштерін есептеу мағынасы жоқ, кезеңдегі төлемдер мен несие тарихын талдау жеткілікті, ал ұзақ мерзімді несие беру кезінде компанияның макроэкономикалық сипаты бар бірқатар экологиялық факторларын ескеру қажет. Алайда, бұл жағдайда талдаудың күрделілігі басым бағдарламаларды іске асыруда мемлекетпен ынтымақтастық кезінде қаржы институты алдында ашылатын перспективалармен негізделген. Мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыру, әдетте, рентабельділіктің көрінеу жоғары деңгейіне ие сараптама комиссиясы мақұлдаған жобалар бойынша жүргізіледі. Бұдан басқа, стратегиялық басым салалардың кәсіпорындарын қаржыландыру және сауықтыру мемлекеттік кепілдіктермен қамтамасыз етілу арқылы жүргізіледі, бұл қайтарылмау тәуекелін азайтады.

Ұзақ мерзімді несиелеудің ең проблемалық бағыты, менің ойымша, ипотекалық несиелеу болып табылады. Тұрғын үй құрылысын қаржыландыру көздерінің айқын жетіспеушілігі кезінде ипотека Қазақстан азаматтарының көпшілігінің тұрғын үй мәселесіне бірден-бір шешім болып табылады [3]. Өнеркәсіптік және экономикалық дамыған елдердің тәжірибесі ипотекалық несиелеу тұрғын үй нарығының жұмыс істеуін қамтамасыз ететін және айтарлықтай анықтайтын өзін-өзі қаржыландыратын жүйе ретінде жұмыс істей алатындығын және жұмыс істей алатындығын дәлелдейді. Қазақстанда кредит бойынша қайтарылмау саны қоғамнан кумулятивтік оң әсерді жоққа шығаратын жағдай қалыптасты. Бір таңқаларлығы, несие алу ережелерін қатаңдату жағымсыз жағдайдың шиеленісуіне әкеледі (сурет 2).

1 Сурет - Ипотекалық несиелеу нарығындағы "тізбекті реакция" сызбасы

Екінші деңгейдегі банктер борыштық жүктемені жеңілдету және қарыздарды қайта құрылымдау бойынша әртүрлі тәсілдермен шаралар жүргізуде. Алайда, бұл қазіргі заманғы қазақстандық қоғам шеңберіндегі жүйе ретінде ипотекалық кредиттеудің толыққанды жұмыс істеуі үшін жеткіліксіз.

Несиені қайтармау мәселесін шешкен кезде кепілмен емес, мемлекеттік инвестициялар мен мемлекеттік емес мекемелердің резервтерімен және халықаралық хеджирлеу қорларымен қайта қаржыландыру мен кепілдік беру нысандарын жетілдіру бойынша шаралар әзірлеу қажет.

Ұзақ мерзімді несиеелеудің көп қырлы сипаты және оны әлеуметтік даму құралы ретінде пайдалану мүмкіндіктерінің кең ауқымы несие шартының тараптары үшін тәуекелді азайту үшін практикалық шешімдер әзірлеуді қажет етеді, бұл әңгіме банктер туралы ғана емес, сонымен қатар несие беретін ұйымдар мен жеке тұлғалар туралы да. Өйткені, егер банк ресурстық базаны басқару үшін инвестициялық және депозиттік портфель түрінде айтарлықтай активтерге ие болса, онда несие беруші тұлға үшін көбінесе несие негізгі актив болып табылады. Бұл мәселенің жақсы шешімі несие желісін сақтандыру, исламдық сақтандыру және т. б. болуы мүмкін. Алайда, егер соңғысы біздің елімізде конституциялық-бюрократиялық кедергілерге байланысты дамымаған болса, онда несиелерді сақтандыру, негізінен, сақтандыру өтемін алу процесінің күрделілігіне және халықтың сақтандыру сауаттылығының төмендігіне байланысты ерекше таралмайтынын атап өткен жөн.

Осылайша, Қазақстан Республикасында ұзақ мерзімді несиелендірудің ауқымы мен деңгейі тек басым салалар мен әлеуметтік маңызы бар жобаларды қаржыландыруға қатысты емес, сонымен қатар тараптар арасындағы өзара іс-қимылдың нақты схемаларын қалыптастыруға байланысты мемлекеттік саясатқа тікелей байланысты екі тарап үшін де тәуекелдерді ескере отырып мәмілеге және нарықтық белгісіздікке.

Әдебиеттер тізімі

1. Смагулова Р.И., Дюсембекова С.Р. Интеграция банковских и промышленный капиталов через долгосрочное кредитование // Вестник КазНУ Серия Экономическая. - 2002. - №2. - Б. 32-35
2. Колмыкова Т.С. Ишестшонный анализ. - М.: Инфра-М, 2009. - 204 б.
3. Багаев А.Н. Ипотечное кредитование в вопросах и ответах. - Алматы: Феникс, 2006. - 144 б.